תלמוד בבלי · אחרונים · הגהות יעב״ץ · סדר נשים

הגהות יעב"ץ על גיטין

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הגהות יעב"ץ על גיטין

רבי יעקב ב"ר צבי [היעב"ץ] עמדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הגהות-יעבץ-על-גיטין/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 5
דף ב: 5
דף ג: 5
דף ד: 5
דף ה. 6
דף ה: 6
דף ו. 6
דף ו: 6
דף ז: 7
דף ח: 7
דף ט. 7
דף י. 7
דף יא. 7
דף יג. 7
דף יג: 7
דף יד. 8
דף טו. 8
דף טז: 8
דף יז. 8
דף יח. 8
דף יט: 9
דף כ. 9
דף כ: 9
דף כא. 9
דף כב. 9
דף כג. 9
דף כג: 9
דף כה. 9
דף כו: 10
דף כז: 10
דף כח: 10
דף כט: 10
דף ל. 10
דף לד. 10
דף לד: 10
דף לה. 11
דף לה: 11
דף לו. 11
דף לו: 12
דף לז. 12
דף לז: 12
דף לח. 12
דף לח: 13
דף לט. 13
דף מ. 13
דף מ: 13
דף מא: 13
דף מב. 13
דף מה. 13
דף מז. 14
דף נב. 14
דף נב: 14
דף נו. 14
דף נז. 15
דף נז: 16
דף נח. 17
דף נח: 17
דף נט: 17
דף ס. 18
דף סה: 18
דף סז. 18
דף סז: 19

דף סח. 19
דף סח: 19
דף סט. 20
דף סט: 20
דף ע. 20
דף ע: 20
דף עו: 21
דף עח. 21
דף פ. 21
דף פ: 21
דף פא. 21
דף פה: 21
דף פז. 21
דף פח. 22
דף פט. 22

דף ב.

גמ' המביא. נ"ב ברישא לא קתני המוליך ע"ל דף ד' ע"א:
תוס' בד"ה ואשקלון וכו' ואור"ת דעולי בבל לא כבשוה. נ"ב נעלם ממני שחזרה ארץ פלשתים ליד סרני פלשתים והיה בידם כל ימי השופטים וכל ימי מלכי בית ראשון רק גת לפעמים באה לידי מלכי בית יהודה ועמ"ש בהגהותי בס"ד לס' הי"ד ספ"ו מהל' ב"ה:
בא"ד ויקדשו את קדש בהר נפתלי. נ"ב תמהתי מראות מה קדש בשש נקודות שהיה באמצע א"י בהר נפתלי לקדש בשלש נקודות והיא עומדת על הגבול במקצוע דרומית מערבית של א"י ככתוב ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ויגר בגרר והיא ארץ פלשתים שבמערב א"י. א"כ ודאי צ"ל דתרי רקם וחגר הוו אלו כנגד אלו באלכסון. דרקם דהכא ע"כ במזרח של א"י. ותרי קדש נמי הוי כדאיתא בפ' דכוותי' תרי הר ההר הוו אחד בדרום א"י והשני בצפונה והוי נמי רקם באי"י ממש כמ"ש בס"ד בלח"ש:

דף ב:

תוס' ד"ה מאי בינייהו כו' מוליך א"ב. נ"ב דלרבה ל"צ ולרבא צריך וליכא השתא למידק תו א"ב מוליך אליבא דת"ק דהיינו נמי בכלל איכא בינייהו ממדינה למדינה באי"י:

דף ג:

תוס' בד"ה וכי לא בעי וכו' דמדאורייתא אין חילוק לכתחלה לדיעבד. נ"ב אע"ג דודאי אשכחן נעשי' הרבה דגלי קרא מיהא מסתמא לא אשכחן הכי:

דף ד:

גמ' תנן המביא גט וכו' לא צריך לרבא ניחא. נ"ב תימה לרבא מי ניחא הא דתנן המביא בא"י א"צ לומר אפי' ממדינה למדינה והיכי מתרץ לה וצ"ל דלהאי לישנא ידע לתרוצי כדמסיק דאיכא עולי רגלים וב"ד דקביעי. וא"ד לא אסיק אדעתי' הכי:
רש"י ד"ה ואיכא דמותיב הכי וכו' מדינה נמי לא צריך. נ"ב לכאורה מלת לא ט"ס הוא וצ"ל נמי צריך כלומר דהוה מותיב מכלל דמדה"י מסקי' חד דרגא דאף באותה מדינה נמי צריך דאל"כ מאי איכא בין א"י למדה"י וא"ה תקשי לרבא וק"ל אבל בשביל כך א"צ להגיה אלא ה"ק שהואתבינן מכלל דבמדינ' נמי דינא הכי באותה מדינה ל"צ א"כ קשיא מאי איכא בין א"י למדה"י והמכוון אחד:

דף ה.

גמ' שמואל מרב הונא. נ"ב עי' חולין (יג"א):

דף ה:

גמ' והא דלא חשיב לי'. נ"ב דכוותי' בפ"ב דר"ה:

דף ו.

גמ' והא בבל לצפונה דא"י. נ"ב עמ"ש ברפיו"ח ורפ"ב דעירובין ודאמר הכא לצפונה נמי משום דסלקא לעילא מהתם לצפונה א"י. וכן דנחתין לתתאי מצפונה דא"י קא אזלי להתם. חשיב לי' צפונה:

תוס' ד"ה ומבי ארדשיר וכו' דההוא מא"י הוה. נ"ב שבוש מתלמיד טועה:

דף ו:

גמ' ותנן ר"מ אומר וכו'. נ"ב אע"ג דמשניות כבר היו סדורות בימי תנאים ראשונים כדמוכח שלהי כלים. אבל שתהא משנה זו בימי ריי"ש בשם ר"מ אינו נראה לפי שר"מ תלמידו של ריי"ש היה כמ"ש פ"ק דעירובין (דף יג.) אלא תלמודא הוא דמסיק לה למתני':

שם א"ל אביתר בני. נ"ב אליהו א"ל לר"א כך אומר הקב"ה אביתר בני וכו':

תוס' ד"ה אמר ר"י וכו' או ד' תיבות צריכין שרטוט. נ"ב ולי נראה דטעמא דשלש אין כותבין בלי שרטוט היינו באגרת דוקא ומשום דאיכא למיחש ביה שאחר שקראה יזרקנה הוא [או] אחר. לאשפה (כדאמרינן דכוותה (ידים פ"ד) נמצא למחר זה פורע שטרו וכו' ונמצא ש"ש מוטל באשפה) וכיון דכתיב בה לשון מקרא חלה עליו קדושה משו"ה אצרוכה שרטוט דלהווי לי הכירא ולא שדי' ליה או שנוי הלשון דתו ליתא קדוש משא"כ בתפילין ליכא למיחש מידי דמידע ידעי דתפילין נינהו אע"ג דלא משרטט ולא אתא למשדינהו:

ד"ה זבוב וכו' ותהיינה צרורות עד וכו'. נ"ב אין מביאין ראיה מן המלכות שאין משתמשין בשרביטו וכיון ששמש בו הדיוט נתחלל ולא אורחייה לאשתמושי ביה:

ד"ה שלש וכו' בסדר עולם אמר דאותו יום דפלגש בגבעה. נ"ב לא מצאתי זה בס"ע שבידינו וגם לא אדע המכוון בלשון זה של תוס' דאותו יום דפלגש בגבעה על איזה יום. ועמ"ש בספרי אם לבינה בעז"ה:

דף ז:

גמ' היה מהלך מעכו לכזיב. נ"ב עלח"ש רפ"ו דשביעית במהדורא:

דף ח:

גמ' ואע"ג דאמירה לעובד כוכבים שבות משום ישוב א"י ל"ג רבנן. נ"ב נ"ל היינו משום דסופר עובד כוכבים הכותב שליחותיה דעובד כוכבים המוכר קעביד והמוכר המצווה לכתוב והסופר תרוייהו אדעתא דנפשייהו קעבדי ולא שלוחי דישראל נינהו. ומ"מ אי לא משום מצוה הוה אסור משום שבות משום דישראל נהנה מן המלאכה:

דף ט.

גמ' מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני. נ"ב הול"ל ספקא הוא ואשה בחזקת א"א קיימא:

דף י.

תוס' ד"ה מצת כותי מותרת וא"ת הלא גזרו על פתן. נ"ב מאי קושיא דלמא ר"ע הוא אליבא דר"א כדתנן התם (ספ"ט דשביעית) דאר"ע שתוקי ל"א לכם מה שר"א אומר כו':

דף יא.

תוס' ד"ה בטאי וכו' בעי ברמות רוחי'. נ"ב ול"ד אדרבה מהתם מוכח דאינו שם ישראל שמא י"ל כיון שרצה להיות נחשב מכלל ישראל ממילא היה משנה שמו ממה שהיה נקרא בעבדות:

דף יג.

גמ' עבד ישראל מאי איכא למימר. נ"ב וא"ת הרי יכול לחזור ולמכור עצמו וחוזר להיתרו שגם עברי עצמו הנמכר לעבד רבו מוסר לו שפחה כנענית ושמא קאי נמי אף דבעי גט חירות דגופו קנוי לו כדאמר פ"ק דקדושין [דף טז.]. אבל א"א לומר כן שהרי ע"ע ודאי לא יוכל לומר עשה עמך כו' גם לא צאי מעשה ידיך במזונותיך דכתיב כי טוב לו עמך עמך במאכל עמך במשתה:
שם מנה לי בידך תנהו לפלוני כצ"ל ותי' לו נמחק וכן לקמן ע"ב נמחק תי' לו:

דף יג:

תוס' ד"ה גופא וכו' ביד הנפקד יקנה באודיתא. נ"ב עמ"ש שם:

ד"ה במעמד שלשתן ועוד דכדיניהם דיינין ליה דאמרינן לו כצ"ל:

דף יד.

גמ' לסוף אשתמיט. נ"ב שבכל כי ה"ג לית בי' משום מדבר שקר תרחק ומשום שארית ישראל וגו' כיון דלא מיחייב בהו ולא יכול להציל מידם באופן אחר אם לא יבטיחם על שקר. [א"ה לענ"ד נראה משום דלשון אין יש בו שני משמעות א' אין הוי שמסכים לדבריו והשני הוה משמעית כמו לא עי' ב"ק (דף לג ע"א) והוא אמר להו בלשון אין והם סברו כי הבטיחם ע"ז. והוא חשב בלשון לאו]:

דף טו.

תוס' ד"ה אי דקאמר וכו' שהיה נשיא. נ"ב ששמו ר"ש חוץ מאביו של רבי וזקנו של אביו והם לא נזכרו סתם ר"ש בשום מקום אלא רשב"ג קרי ליה תנא בכל דוכתא לאבוה דרבי ולסביא שמעון קרי ליה תלמודא הלל ושמעון נהגו נשיאותן כו' בפ"ק דשבת [דף טז]:

דף טז:

תוס' ד"ה אלמא בסופו ואתי לאחלופי בקיום שטרות כצ"ל:

דף יז.

גמ' לקבל גזרות אדומים כצ"ל. ונ"ב היינו ודאי נינהו אדומים ממש הקדמונים. דהא בגלות הראשון קאי. ובשני הגלות החל הזה לא גלו לבבל אלא לארצות אדומים. דהיינו רומיים שנקרא בשם אדומים כנודע. ואינהו מעלו מפרסאי והמקשן לא ידע לחלק ביניהם. אבל התרצן לכך נתכוון דשאני הני מהנהו אדומאי קמאי וחברי לא היינו פרסאי ממש אלא כת עובדי כוכבים ידוע ובאה מפרס לבבל בזמן אחרון כמ"ש והוא האמת כנודע בד"ה:

דף יח.

גמ' כתובתי' דרבי חייא בר רב. נ"ב כמדומה ט"ס הוא דמקשי ברכות דר' חייא סתמא אבל זה בנו של רב קרי ליה בכולא תלמודא חייא בר רב סתמא בלא שום כנוי מעלה לא רבי ולא רב:

דף יט:

תוס' ד"ה צריכי וכו'. אפילו לא הוחלפו כצ"ל:

דף כ.

רש"י ד"ה כריתות וכו' פרשת כריתות כצ"ל:
שם ואילו הכא וכו' העשוי להקבע כצ"ל:

דף כ:

גמ' לרבא נמי תיקשי תי' לרבא מוקף ונ"ב ר"מ מ"ז. נ"ב בחנם מחק ר"מ את זה:

דף כא.

רש"י ד"ה וחצר מהלכת וכו'. דשאני קרקע דניידי מקרקע דלא נייד כצ"ל:
תוס' ד"ה והלכתא וכו' דהוי חצר המשתמרת שלא לדעתה:

דף כב.

רש"י ד"ה כדקתני וכו'. וגורם לירק הזה זוכה בו כצ"ל:
תוס' ד"ה עציץ וכו' דאע"ג דבעל עציץ קונה. נ"ב אע"פ שהוא הקונה את הזרעים אפ"ה לא קנאם אע"פ שהם בתוך העציץ שלו וצ"ל עד שיחזיק:

דף כג.

גמ' נכרי אדעתא דנפשיה כצ"ל וכן בכל המקומות:

דף כג:

גמ' ואם לחשך וכו' אמור לו. נ"ב זו מדברי רשבי"ה הוא אם יתמה אדם על ריו"ח תאמר לו כן:

דף כה.

תד"ה שני לוגין וכו' בסופו ולא מוכר. נ"ב ועוד שסומכין על הלוקח שיפריש ולית להו זרעך ולא לוקח:

דף כו:

תוס' ד"ה הכא נמי וכו' שחתימת העדים. נ"ב בלא"ה נמי עדים החתומים עה"ש כמו שנחקרה עדותם וקיום שטרות דרבנן:

דף כז:

תוס' ד"ה שתעבור וכו' מפרש ר"ת ותשרה. נ"ב כמו המשרה את אשתו ע"י שליש:

דף כח:

גמ' ערבך ערבא צריך. נ"ב סוכה (כו ע"א):
תוס' ד"ה והא בעי סמיכה וכו' משום דחטאת תנן. נ"ב וחטאת שמתו בעליה למיתה אזלא:

דף כט:

תוס' ד"ה הכי גריס וכו' ולשתי הלשונות וכו' ולשתי הלשונות דברי ר"א מכוונים כצ"ל. נ"ב כנ"ל להגיה ור"ל ולשתי הלשונות דר"א מכוונים במלה זו מי קא"ל לאפוקי מגרסת רש"י בלשון אחרון מאי קא"ל כאילו גם בזו ר"א מתנגד לדרבא דליתא אלא לפרושי למילתיה דרבא בלישנא אתי אבל בלישנא קמא ודאי מתמי' על רבא וכלומר במלת מי מכוונים דברי ר"א לשתי הלשונות דשתיהן בלשון תמיהא לקמא לדחויי' לדרבא ובחדא לסיועיה אבל במלות במאי דלקמא ומאי דלבתרא אינם מכוונים לא בלשון ולא במובן דבמאי דרך תימה הוא ומאי בניחותא הוא ופרושי קמפרש:

דף ל.

גמ' מברא. נ"ב עיין מובלעת:

דף לד.

גמ' לחתני' דרב ירמיה כצ"ל. ונ"ב לקמן (דף לה א') מוכח דתלמידי' דר"י הוה:
תוס' ד"ה התם ממונא וכו'. ואע"ג דרבי גופיה כצ"ל ומה שנדפס על הגליון ס"א רב נחמן נמחק:

דף לד:

גמ' וכל שום שיש לו. נ"ב נראה שהוא כמו שם בלשון יוני:

תוס' ד"ה והוא וכו'. וגירש בו כשר בדיעבד כצ"ל:

דף לה.

גמ' עד שמת אחד מבני'. נ"ב שמא קטן היה:
רש"י ד"ה חוץ לב"ד וכו' וחוץ לב"ד שבועה דרבנן. נ"ב איכא שבועת הדיינין טובא דלאו של תורה אלא שהן בב"ד וה"ק שבועה דרבנן כגון זו שמשביעין אותה חוץ לב"ד אין בה נק"ח אבל מה שמשביעים בב"ד אפ"ל אפילו היסת צריכה נק"ח כמ"ש בס"ד במו"ק חו"מ ספ"ז:
תוס' ד"ה לא שנו וכוו' כדפירש בקונטרס. נ"ב עמש"ל על רש"י ותבין:

דף לה:

גמ' ושמנים בחמשה מנה. נ"ב שמענו כמה היו דמי ספרים כתובים יקרים מאד בימיהם כי גלופקרא הוא כסות גם דמיו שלהם אף שיהיו חמשה מנה מדינה עולים לחשבון גדול ט"ו סלעים וחצי סלע. ואני משער גלופקרא לכה"פ שני דינרין וחצי מכלים של חמשים זוז נשארו שהם ט"ו ר"ט קשים (עיין ברכות הורי) לספר תהלים ואיוב ומשלי בלואים ועי' ב"ב (דף קנה ב'):

דף לו.

גמ' מפני תיקון העולם דאורייתא. נ"ב קרי לד"ק דאורייתא וכן בכ"מ בסנהדרין ובחלק ובכתובות וזולת הרבה:
שם היה כותב אני פלוני. נ"ב בודאי לא היה כותב מלת פלוני אלא ר"ל שמו בלבד היה כותב ולא היה נודע וניכר מי הוא כמה יוסף איכא בשוקא התקינו שיהא כותב גם שם אביו או סימן כמו ארוך או גוץ או כהן כצ"ל לפירש"י ואינו מובן לי:
שם רב צייר כורא. נ"ב דג שאין ע"ר שולט בו:
שם צייר חרותא. נ"ב סימן צדיק כתמר יפרח גם חריות הם שבטים שחובטין בהן כדתנן התם חריות של דקל היו מביאין וחובטין גם הוא סימן לשבט מושל:
שם סמך. נ"ב כלומר שיש לסמוך על סתימתו זו:
שם עיין נ"ב ששם עיין על הכתב ולכן חתם עליו:
שם מכותא. נ"ב ווילון שמוליך הספינה וכ"ה קבירניט' ספינה ומנהיגים מדברנא דאומתיה:

דף לו:

גמ' שומעין חרפתם. נ"ב רגילין לפרש שומעין חרפת עצמן של העולבים אותן שכל הפוסל במומו פוסל ואעפ"כ אין משיבין טול קורה מבין עיניך וכדומה לזה:
רש"י ד"ה רבא אמר וכו' לא תקשי מידי כצ"ל:
בתוס' ד"ה מי איכא (**הנמעל"ד**) **וכו' מני לכל י"ב שבטים**. נ"ב לא ידעתי מהו א"ל הכתוב בס' ו' וצפירים עזים לחטאת י"ב כמנין שבטי ישראל ועי' מ"ש בספרי אם לגינה:
תוס' ד"ה ותקון וכו' שתי שנים רצופות. נ"ב אע"ג דבב"ר היו יכולין לעמוד משום דזכות המצוה שהיא דאורייתא עומדת והובטחו על כך ואר"י פוקו וזרעו בשביעית:
שם לפי שאינן בני תורה. נ"ב קשיא לי מההוא דפמש"נ (דף נא):

דף לז.

גמ' א"ל פורסא. נ"ב ובול נ"ל לפ"ז הוא כמו שים בל שהוא ענין:
שם וכי מפני שאנו מדמין. נ"ב כלשון הזה השיב גם לר"ל לעיל (דף יט א'):
רש"י ד"ה קריביה וכו' היה המלוה. נ"ב צ"ע מנ"ל ואמאי שבקי' לר"א:

דף לז:

גמ' אבא בר מרתה נ"ב בפ' בתרא דיבמות:
שם אשכחי' דהוה עציב. נ"ב משום דעני הוה כדאיתא במו"ק (דף ח א') ואפ"ה לא עבד עובדא כשמעתי':
תוס' ד"ה לעולם לפני יאוש וכו' דהא לפני יאוש הוא. נ"ב ר"ל דאתי לאשמועינן אע"ג דיהיב נמי דמי' לרבו ראשון נמי לא משתעבד כיון שיצא עליו שם ב"ח ושמא לא ניחא לתו' בהכי דא"ה מאי מסיק תלמודא לראשון נמי לא דלמא ממנעי ולא פרקי ת"ל משום דנפק עליה שם ב"ח אלא ע"כ לא מפקע זכותו דראשון בהכי לפני יאוש. ולא מהני אלא גבי' שני דלא מצי משעבד ביה. אבל זכותו דראשון לא מצי לאפקועי מיניה אברא קושטא דמלתא ודאי הוא כדאמינא דלב"ח לא ישתעבד לא לשני אפי' מרצונו ודעתו דראשון דמלתא פסיקתא נקט תנא:

דף לח.

גמ' אי יאות עבדת. נ"ב אם תרצה לעשות הטוב והישר:

דף לח:

גמ' מצוה שאני. נ"ב דרבים:
שם דמפקי עבדייהו. נ"ב דילמא עבדי הכי משום דאמר בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה:

דף לט.

גמ' אמר רב המנונא וכו' אמר רב אשי. נ"ב הא ר"ה סבא סתם קדים לר"א וצ"ל שהיה רב אשי קדמון וכ"מ לעיל עכ"מ:

דף מ.

גמ' ואיהו עבד איסורא. נ"ב לכאורה מאי קושיא בשלמא לעבדי' אין אדם חוטא ולא לו אבל לעצמו איכא למימר חוטא הוא ומי נימא מסייע להר"מ דס"ל בשפחתו אדם עושה בעילתו בעילת זנות. אברא לאו מלתא הוא דה"ק דלא שבק היתרא ואכיל איסורא הרי בידו לשחררה ואמאי לא נימא ודאי שחררה וקשיא מ"ט דרבנן:
תוס' ד"ה כשרבו הניח וכו' שהנשים מברכות וכו' לא הוה מנח ליה. נ"ב לשטת ר"ת י"ל משום דמצוה גדולה הוא דכתיב וראו כל ע"ה כי שם ה' נקרא עליך וא"ר אלו תפלין שבראש:

דף מ:

תוס' ד"ה חיישינן וכו' כמו חיישינן שמא במי מילין. נ"ב צ"ע אבל מצינו בכ"מ חוששין לקולא וכן בסוף דף ע ע"ב ועמש"ע בפרק האיש מקדש (דף נ ע"ב):

דף מא:

תוס' ד"ה לישא שפחה וכו' וכמו לישא שפחה אינו יכול. נ"ב כלומר וכמו דאמר לישא שפחה א"י כו' משמע אי הוה מותר בה שרי לישא שפחה אע"ג דלאו בת קדושין היא:

דף מב.

תוס' ד"ה אם תמצי לומר וכו' והוה מצי למימר איפכא. נ"ב ע"ל דודאי איכא סברא למדחי:

דף מה.

גמ' הוה יתיב גביה וכו'. נ"ב בשבי' ועובד כוכבים היה:

תוס' ד"ה כל שישנו וכו' בפ"ק דסוכה. נ"ב ואיכא נמי ראיה מקרטליתא דאשתו דרחב"ד וא"ל דמצות בטלות לע"ל א"כ ציצית מאי עבידתיה:

דף מז.

גמ' אבל יש קנין לעובד כוכבים בא"י לחפור בה בורות וכו' אבל אין קנין לעובד כוכבים בא"י לחפור בה וכו'. נ"ב צ"ע למאי נ"מ וכן בדר"א דס"ל אין קנין לחפור עובד כוכבים מי שמע לן דילמא לענין לישראל המוכר קרקעו לעובד כוכבים קמפלגי אם צריך להתנות עמו שלא יחפור בה:

תוס' ד"ה ר"ל וכו' לא היה מזלזל בעצמו כל כך. נ"ב אע"ג דמייתי אבתריה כי קא שכיב לא תיכף ומיד הוה מעשה אלא אחר זמן רב אלא איידי דאירי ביה מסיק לכולא מלתא:

דף נב.

גמ' תנחומי אבלים. נ"ב שהיו מרבין להביא לבית האבל להרבות לסעוד עמו ולהשקותו כמו ששנינו שלהי מו"ק ובגמ' פ"ק דכתובות [דף ח:]:

שם ואין אפוטרופין רשאין וכו' אבל מוכרין עבדים. נ"ב נראה דמיירי דשיש עבדים די לצורך עבודת השדות יתרים שא"צ לשדות [עוד] כך נ"ל:

שם אני להרוס ואתה לבנות. נ"ב ודאי הוו אינשי דלא מעלי אי המורישין או היורשין אפ"ה לא אשגח בהו דילמא הדרא בהו או נפקא מינייהו זרעא מעליא ולהכי נמי מייתי עלה עובדא דר"מ דדמי להא ודאי:

שם דהוה קא מזבין ארעא וזבין תורא. נ"ב והי"ל ארעא אחרינתא רלא הו"ל צורך לבו ביום:

דף נב:

דבי רבי שילא אמרי. נראה דמיירי באפוטרופוס שמנהו אב"י:

דף נו.

גמ' סבור רבנן לקרובי' וכו' יאמרו בעלי מומין קרבין. נ"ב סבור שלא תקפיד המלכות מאחר שרוצה בכבוד הי"ת:

שם שדא גירא. נ"ב כענין שכתוב בנ"נ כי עמד וגו' אל אם הדרך קלקל בחצים וגו' ולפי שראה מה שעלתה בנ"נ בסוף לכן לא בטח בנסיון זה שכבר ה"ל ממי ללמוד:

שם הנהו בריוני. נ"ב אנשי בליעל פראים מדבריים כמו חית השדה דמתרגם חיות ברא וכמ"ש שור הבר:

שם מרתא בת בייתוס. נ"ב אם היא מרתא ב"ב שנשאה יהושע ב"ג כדאיתא פ' הבע"י דעיילא לינאי מלכא תרקבא דדינרא עד דאוקמי' בכ"ג. קשיא טובא דבין שיהא אותו ינאי מלכא הראשון או אפי' השני או אולי השלישי הו"ל הורקנוס האחרון חמיו של הורדוס (אין עיר הורקנוס הנקרא בל"ח זולתו) א"כ עכ"פ היתה מרתא בזמן החורבן האחרון לפחות זקנה מאד הרבה יותר ממאה שנים כי ממלכות בית הורדוס עד שחרב הבית יותר ממאה שנים. וכבר היתה אלמנה כשקדשה יב"ג בימי ינאי. וכנראה כאן חזרה ונתאלמנה וזה דבר זר שחיתה כל כך שנים. ואין זה לומר דתרי מרתא ב"ב הויין ותרוייהו עתירתן טובא:

שם בעו למדקרי'. נ"ב אותם ששומרים שער העיר הנצבים שם על משמרתם ואינם רשאים לזוז משם ולחקור מה נעשה בעיר לדעת אם חולה היה ומת:

שם ושושילתא דר"ג. נ"ב צ"ל שהוא ר"ג דיבנה כי אביו בנו של ר"ג הזקן הוא הנהרג כמ"ש בפ"ק דסנהדרין והוא מעשרה ה"מ:

שם והיה דם מבצבץ. נ"ב עי' תוס' וי"ל ע"ד משגיא לגוים וגו':

שם נטל את הפרוכות. נ"ב פרכות דבבי טובא הוי:

שם אלא קבוצים. נ"ב דריש קבורים כמו קבורתא בלשון גמ' שהוא ענין מקובץ כמו קבורתא דאזלי ודאהני וכן רבים:

שם א"ד קבורים ממש. נ"ב נ"ל דלפ"ז מפרש גם וישתכחו ככתבו וגם זה ע"ד לשון ארמית ר"ל קבורים וישתכחו שתי מלות דבוקות הן כלומר ראיתי רשעים מעם דברים קבורים ונמצא בידם:

שם נעשה ראש. נ"ב כך אמרו חכמים ז"ל במ"א שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר הקב"ה בניו:

דף נז.

גמ' לא תדרוש שלומם. נ"ב וא"ת מי ישמע לו לסתור את שכבר בנה באמרו דחשיבה בההוא עלמא וי"ל משום דבהפקירא ניחא ליה לאתהוניי בהאי עלמא וישראל מדוכאים בעוה"ז וכן גריס לפיכך לפי דרכו יפה השיבו:

שם והחריב את ביתו. נ"ב בודאי לא נחרב הבית בשבילו בלבד אלא הא והא גרמא:

שם תדרוש שלומם. נ"ב ענה אותו בכתוב שנאמר לישראל על עמון ומואב ששכרוהו לקללם כלומר כמים הפנים וגו' ובמדה שמדדו לכם צריכין למדוד להם. ונראה דסמיך

נמי אתשובה דשונא והתלמוד קצר. ולפי שא"א לו להשיג מעלתם לפ"ז לכן יען אותו שלא ידבק בהם שלא יירש תרתי גיהנם:

שם ההוא בר דרומא. נ"ב בתר מקומו והוא בדרומה של ירושלים:

שם אכשלי' פומיה. נ"ב משום שבלא זאת לא היה בני בתר כשרים והגונים כל כך כדמפרש במדרש שנתחייבו לפי שהיו שמחים לאד של ירושלים וארע בזה הענין כדרך שארע במלך מואב עם יהורם מ"י:

שם אזדקור ואכול ושתו. נ"ב אזדקור קפצו ורקדו:

שם היו בה כיוצאי מצרים. נ"ב שמא פירושא שכל כך יצאו ממנה מיום הוסדה עד שחרבה:

שם והאי בחדא מטה. נ"ב צ"ע אי שרי בכה"ג אע"ג דליכא אלא איסורא ונ"מ נמי לט"ב:

שם והעמיד להן עדים. נ"ב שיעידו בדבר מכוער ופשיטא שהפסידה כתובתה ע"פ עדות כזו דלא גרע מעוברת על דת משה ויהודה. ונ"ל שלובן ביצה שהטיל לא שהיה צריך לכך אלא להחזיק הקול והכיעור עשה אותו רמאי כן ולא אהני לי' דמתוך זה נתגלה רמאותו ותחבולתו שבשקר עשה לפתות העדים בדבר כזב:

דף נז:

ערק אזל שדא. נ"ב לא באותה שעה ערק דהכתיב ויעל אותם רבלתה:

שם מבני בניו של סיסרא. נ"ב בנים זכורים בנתינים שעלו מן הגולה בספר נחמיה:

שם הקול זה אדריינוס. נ"ב ואשצ"ל טרכינוס וכ"ה בירו':

שם זה אספסיינוס. נ"ב אדריינוס:

שם זו אשה ושבעה בנים. נ"ב מעשה זה ארע בפני אנטיוכוס:

שם שניתנה בשמיני. נ"ב דכתיב בה וביום השמיני דהיינו כל היום ע"י מצוה שזמנה ביום:

ברש"י ד"ה דבר אחר וכו' ומראות נגעים. נ"ב צ"ע מאי שייך להראות בעצמן:

תוס' ד"ה זה אדריינוס וכו' דאלכסנדר מוקדון. נ"ב אין זה אלכסנדר המלך המוקדוני כי הוא אמנם בנאה והושיב בה ישראל:

ד"ה קפצו וכו' ועוד דע"כ היו מענין אותן. נ"ב במשכב זכור ובזנות ולא היו הורגין כי כלי זיינם עליהם. וא"ה תקשי מה ראוי לאבד בעצמן לדעת הא הוו לה קרקע עולם ועמ"ש בפנת אבן בוחן שלי בס"ד:

דף נח.

גמ' קצוצי תפילין. נ"ב ואע"פ שאין זה בא בערך הריבוי הגדול של הרוגי ביתר כדלעיל אינה קושיא כי נשים וקטנים פטורים מתפילין וכן חולה ומצטער והעוסק במצוה ובמלאכה ומי שאינו גוף נקי והחדוש הוא שנמצאו תפילין בראשיהן שלא בשעת ק"ש ותפלין:

שם וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות. נ"ב דלמא אלו אזלי הני ואתו אחריתא לא בשעתא חדא:

שם ומני ר' ישמעאל בן אלישע. נ"ב לא רישב"א כ"ג:

שם אני כהן בן כהנים גדולים. נ"ב אם רישב"א הנזכר כאן הוא אותו שנזכר למעלה בסמוך לו א"א שהיה כ"ג אלא ר"ל ממשפחת כ"ג היה ריב"א. ואין זה ריב"א דפ"ק דברכות. או שמא זה ושל ברכות אחד הוא ושמש בכ"ג. וההוא דלעיל מבני בניו היה:

שם ועל אותה שעה נתחתם גזר דינם. נ"ב על שראו ולא מיחו אותן שבידם למחות שלא היו חושבין זאת לעון. אפשר שלא קלקל עמה שאפילו אם גרשה מתחלה על מנת כן שתנשא לו מותרת לו בדיעבד ע"ל (דפ"ד א') ובהיתר נשאה:

שם נתחתם גזר דינם. נ"ב מכאן נראה ברור שיש עון שאינו מפורש ומבואר בשום מקום והוא חמור מאד ושנוי בעיני המקום יותר מעבירות חמורות להעניש הרבים בעבורו בשביל שאין חוששין לו כלל. עם היותו מתנגד לשכל. והוא מפני שהיה דבר מתמיד בפרסום בכלל דסני לך לחברך לא תעביד:

שם וא"ל ב' פתילות בנ"א. עד"ז ודאי נענשו מפני שלא מיחו מפני שהיה דבר מתעבד בפרסום דמשה"ק לישנא לומר שהיו יודעין בזה ולא היו מקפידין בשותפין:

דף נח:

גידול בר רעלאי. נ"ב נזכר לעיל (דף לד ע"א):

דף נט:

גמ' א"ל אביי לרב יוסף מפני דרכי שלום דאורייתא היא. נ"ב לריי"נ ולר"א מקשי דמשמע לוי נמי דאורייתא אבל לתדברי" דמפיק לכהן מוקדשתו נראה דלק"מ די"ל אה"נ כהן ראשון לכל דבר דאורייתא אלא אחריו לוי אחריו ישראל הוא דאינו אלא מפני ד"ש. ותדע דהך לאו דאורייתא מדאביי גופיה דאמר בסמוך אם אין כהן נתפרדה חבילה א"ה ל"צ לדחוקי מידי:

דף ס.

גמ' דרבי יוחנן ור"ל מעייני בספרא דאגדתא. נ"ב נ"ל ספר של ע"ת וחכמת האמת הוא שאנו קורין קבלה ולא היו מעיינין בימות החול אלא בדינין והלכות לדעת מה יעשה בישראל ובשבת לא היו עוסקין בדינין והלכות דתקיפי למיגמרייהו וכי הא דאמרינן אין שונין בתולה בשבת אגב דיקירי והיו מעיינין בשבת בדברי אגדה שמושכת הלב מפני עונג שבת וקדושת היום מסייעת להשכיל ולהבין בחכמה הנעלמה. קודש קדשים היא. ואמרו רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם עסוק באגדה. ואין זה אגדה של ספורי מעשיות שנקראו הגדה שה"א:

דף סה:

גמ' תנא דידן דבר ארץ ישראל וכו'. נ"ב נ"ל שאין הכונה לומר שבא"י לא היו מדקדקין בלשון עברית כראוי כמו בני בבל דודאי אפכא משמע. אלא הכי הוא דקאמר ר"ן דבבלאה הוא (לא דייק לישנא) משום הכי דייק בין פיטרוה דדייק לה בחירי"ק מושך יו"ד לפטרוה בלא יו"ד כדי להבדילם. אבל בר א"י דייק לישנא טפי לא דייק בין פיטרוה לפטרוהו דבין ביו"ד בין בלא יו"ד משכחת לה דלא אמר כלום דכי אמר פטרוה בדגש לשון עבר הוא מהכבד וכי אמר מהקל פְּטָרוּהָ נמי לא אמר מידי דהא נמי לשון עבר וכי אמר בלשון צווי מהקל בחיר"ק פִּטְרוּהָ(כמו וקבורה דאיזבל) ודאי מהני וכן בצווי. מהכבד פַּטְרוּהָ במשקל פַּקֵּדוּהָ פַּקְדוּהָ:

דף סז.

גמ' אמר לפניו ר' שמעון ברבי. מה שנדפס בגליון ס"א ר' ישמעאל ברבי יוסי נמחק. ונ"ב הג"ה זו בטולה נגלה:

שם דתניא איסי. נ"ב לאו רבי קא"ל אלא תלמודא מייתי לברייתא לסעויי לדרבי:

רש"י ד"ה נימוקו עמו וכו' שהיה מיישב את דבריו. נ"ב משא"כ בר"מ שלא יכלו חבריו לעמוד ע"ס דעתו:

תוס' ד"ה חנות מזוינת לשון מזון. נ"ב אינו מוכרח כי אף נוסח' זה יתפרש לשון זיין כמו סוסים מזיונים:

ד"ה בלוס וכו' אוצרותיו בלוסים. נ"ב ובשילהי פ' כ"ג שכן עני אוכל פיתו בעסה בלוסה:

דף סז:

גמ' למאי נפקא מינה. נ"ב עד רעבדו אסותי' א"נ תרתי עבד ליה:
שם לסיכורו. נ"ב לענ"ד הוא בבי"ת וכ"ג רש"י:
שם שמעי'. תי' שמעי' מוקף ונ"ב ס"א ל"ג נמחק המוקפין והס"א. ינ"ב משום דר"ש ס"נ הוה:
שם ריסתנא. נ"ב מנה חשובה:
שם גששי'. נ"ב לעצם:
בתוס' סוד"ה מי שאחזו. נ"ב כאן צ"ל ד"ת בודקין אותו בדף ע ע"ב כנרשם שם:

דף סח.

גמ' עשיתי לי. נ"ב איידי דקורדיקוס דשידא הוא. וצ"ל להכי מייתא תלמודא לעובדא דאשמדאי הכא:
גמ' שלש מאות מיני שדים היו בשיחין. נ"ב נראה פירושו שהוא מקום שהיו בו חפירות ומערות מלשון בורות שיחין ומערות לפיכך היו שדים שם וכדאי' בירושל' שהביא תוס' לעיל (סו א') מצויין הן בבורות:
שם ושירה עצמה איני יודע. נ"ב משום דאמרינן מאן דבעי למחזינהו כו' כדאיתא ריש ברכות (דף ו.) ולא רצה לעשות כן כי היה ירא שלא יוזק כמו שאירע לרב ביבי. ומ"ש שידא שמא משום אגרת בת מחלת שהיתה עדיין מצויה בימיו קודם שבא אביי. אבל יותר נראה לי שצ"ל שידא עצמו כמו יוסף שידא:
רש"י ד"ה ושפנהו למיא כגון השופה יין לחמרי' כצ"ל ומה שנדפס על הגליון ס"א לחברי' נמחק ונ"ב הג"ה משובשת:

דף סח:

גמרא אחננא ליה כפא לקומתי' מיני' איתבר בי' גרמא. נ"ב מפני שראתה מה שעשה לבית:
שם שקל קניא. נ"ב אולי היה צריך למקל להשען עליו מחמת עצם השבור והכניסו עמו:
שם אלא ארבעה גרמידי. נ"ב כדתנן התם והכוכין ד"א:
שם א"ל בעי מימת גברא. נ"ב הא נמי שמע דמכרזי ברקיעא. וכן ידע הא דסמיך:
שם עד דבנייה. נ"ב משמע עד ולא יותר א"כ מלתא דתמיהא הוא הך עובדא דבתר הכי דנעשה שלמה הדיוט ובכתוב מבואר שהי"ל לשלמה שלום מכל עבריו ואין שטו"פ

כל ימי שלמה כי אם לעת זקנותו שהטו נשיו את לבבו אזי הקים ה' לו שטן. וכ"ש דקשי' למ"ד מלך והדיוט. וי"ל אע"ג דלא היה לשלמה שטו"פ מב"א עד לסוף ימיו מ"מ זה המעשה של אשמדאי היה תיכף לבנין הבית מאחר שנשא את בת פרעה ועשתה ריקודין וישן עד אחר זמן הקרבת התמיד כנזכר באגדה ומן אז חרה אף ה' בו ובירושלים ככתוב כי אף על אפי וחמתי היתה לי העיר הזאת מן היום אשר בנו אותה. ונמסר ביד אשמדאי לפי שעה. ומ"ד מלך והדיוט לא נתכוון לו שלא שב לכסאו ולמלכותו אחר זה המעשה. אלא ר"ל שלא חזר לחשיבות מלכותו כמקודם שהיה נחשב חכם מכל האדם ולכן כתב ויהי שלמה מלך על כל ישראל שכולם הודו לו במלכותו מחמת פקסותו (ולא כמו בשאיול וב"ב) מש"ה אחר שנחשב בעיניהם לשוטה אע"פ שחזר וישב על כסאו חשבוהו להדיוט שאבד דעתו. וקרא דייק כמ"ד מלך והדיוט מדאמר הייתי מלך על ישראל בתחלה מכלל דהשתא לא נחשב כמלך:

שם לחד גפא. נ"ב דאשמדאי שיש לשדים כנפים:

שם חד אמר גונדו. נ"ב כמו דחפו גונדא דפ' היה נוטל:

דף סט.

גמ' א"ל רב אמי לרב אשי. נ"ב שמא צ"ל רב אסי:

דף סט:

רש"י ד"ה אהלות. נ"ב לישנא דקרא מור ואהלות:

שם ד"ה לכירצא תולעים. נ"ב דפכ"מ קכיל"א קוקיינא:

דף ע.

גמ' ואלו הן פחד דרך. נ"ב סימנם פחד:

שם מתיזין. נ"ב מסירין מלשון המקרא הסיר התז וכן בלשון משנה מתיזין את ראשו:

דף ע:

גמ' אמרי חי הוא וסופו למות. נ"ב צ"ע מאימתי חשיב מת. נ"מ היכא דקבלה קדושין מאחר:

שם גלופקרי וליחוש. נ"ב עמש"ל (מ ע"ב) ובהאיש מקדש (נ ע"ב):

דף עו:

גמ' כי הוו מיפטרי רבנן. נ"ב עיין בתוס' דריש מכלתין:

דף עח.

גמ' דערק לה חרציה. נ"ב נלענ"ד בדל"ת צ"ל ובערך ראיתי בשם ר"ח דגרס ואדיק:

דף פ.

גמ' משום דאין להם לא כתב ולא לשון. נ"ב ע"ז (דף י) גנוב הוא אתם מן היוונים:
רש"י ד"ה וכל הדרכים וכו' וביבמות. מה שנדפס על הגליון צ"ל וביבמה נמחק:

דף פ:

גמ' אלא לשם סנטר שבעיר. נ"ב עפרש"י והוא ממש לשון לועז קורין לזקן סאנאטאר:
תוס' ד"ה זו דברי ר"מ וכו' דלא מתקנאים בזה. נ"ב אע"פ שהו"ל מקום להתקנא לפי שיטת שטותם שמאריכים שנות עולם לפי מנינם כבר עברו כמה מאות שנים מתחלת היצירה יתר על מנין שלנו:

דף פא.

גמ' דורות האחרונים ר' דוסא. נ"ב נראה דסתם ר"ד הוא ר"ד בן הרכינס והוא היה בזמן ב"ש או לאחר החורבן עם תלמידיו של ריב"ז בזמן אחד כנראה ספ"ק דיבמות:
שם עד שיראה. נ"ב נפעל ע"ד ירעה כ"ז לראות פנים:

דף פה:

גמ' דיתיהויין דיתיצביין. נ"ב יודי"ן הללו שלאחר הת"ו באמת ט"ס הוא שאין קריאת ת"ו זו בחיריק מושך יו"ד וגם של תצביין עם שהוא חרוקה אינה ת"ג מושך יו"ד:
תוס' ד"ה ולא לכתוב וכו' לכתבו ביו"ד. נ"ב דלא לשתמע אגרא לשון שכר:
ד"ה דתהויין וכו' ואין לכתוב די יתבא. נ"ב ופשיטא דכי כתב הכי כשר:

דף פז.

גמ' ותנתן לכל אחת. נ"ב ל"י מ"ט בל"נ כאן ובכ"מ גט ל"ז הוא:

דף פח.

גמ' ופקח בן רמלי' ומנחם. נ"ב שני אלו הפוכים כי מנחם קדם לפקח:

שם באה שמשה. נ"ב בא' קרי:

שם מאי קראה. נ"ב עיין שם:

שם דרש מרי בר מר כצ"ל. ונ"ב בסנהדרין והוא הנכון כי מרימר הוא מאוחר הרבה אחר ר"ח:

שם וכמה אלף. נ"ב כלומר שאינן כיתות חלוקות כמו שיראה לפי פשוטו אלא כת אחד הם החרש הם המסגר כמו שפירש ומספרם אלף בענין א':

רש"י ד"ה ז' בתי דינין וכו' וזכרי' לא קא חשיב. נ"ב לא היה צריך לכך:

דף פט.

גמ' לימא כתנאי וכו'. נ"ב צ"ע מה זה עסק לפריצות כמדומה שאין אחת זהירה בכך גם לא זכרים נזהרים ואם אז"ל האוכל בשוק מזולזל ופסול לעדות מ"מ בלא"ה פסולא פריצות מי שמעינן גם התוס' כתבו כן: